

HØRINGSUTALELSE SIFO

Ingun Grimstad Klepp, Kirsi Laitala, Anna Schytte Sigaard, Vilde Haugrønning & Ingrid Haugsrud

Uttalelsen bygger på kunnskap fra disse pågående forskningsprosjektene om klær og miljø, støttet av Norges Forskningsråd:

Lasting: Sustainable prosperity through product durability

CHANGE: Environmental system shift in clothing consumption

Wasted Textiles: Reduced synthetic textile waste through the development of resource-efficient value chains

Amazing grazing - bærekraftig kjøtt og ull fra sau som beiter i norsk utmark

Sammendrag:

Vi kritiserer EUs tekstilstrategi for å ensidig omhandle den globale masseproduserende delen av klesproduksjonen og dens negative effekter. Hvor er småskala, lokal produksjon og de mange muligheter og alternativer som finnes i Europas egne råvarer og lange håndverkstradisjoner? Strategiens svakeste punkt er at den ikke tar overproduksjon og den eksplosive bruken av syntetiske tekstiler (plast) på alvor, og ikke setter mål om å redusere. Hvis overproduksjonen fortsetter vil ikke lengre levetid for tekstiler, flere brukere eller andre tiltak for å øke utnyttelsesgraden for enkeltplagg gi mening. Tiltakene som nevnes i strategien er ikke rettet mot hovedproblemet, og er ikke egnet til å nå målene om bærekraftige og sirkulære tekstiler. Samtidig kan tiltakene også ha utilsiktede bieffekter som ytterligere favoriserer de fossile materialene, og gjennom dette vil vekst og overproduksjon fortsette.

Introduksjon

I likhet med mange andre er vi på SIFO glade for strategien, og imponert over at EU ønsker å bruke svært mange ulike virkemidler i arbeidet med å redusere miljøbelastninger fra klær og andre tekstiler. Vi ser samtidig at strategien har åpenbare svakheter og vil i likhet med svært mye annet arbeid innen «klær og miljø» få mange konsekvenser, men fortsatt økte miljøbelastninger. Grunnen til dette er at sektorens hovedutfordring akselererende overproduksjon ikke tas på alvor. Vi mener det er mulig å gjøre det bedre, også innenfor de rammene som strategien setter og mye vil avhenge av detaljer som ennå ikke er utviklet. Dette åpner for at Norge kan gå foran – og vise at det *er* mulig å redusere miljøbelastningene fra denne sektoren, og samtidig sikre norske og europeiske forbrukere tilgang på gode klær, og gi deler av industrien utviklingsmuligheter. Strategien inneholder 6 hovedtiltak som vi vil kommentere, men først noen avsnitt om hva den mangler.

Gode klær, lokal produksjon og EUs kulturarv

Klær har frem til den industrielle revolusjon vært både bærekraftige, holdbare og «sirkulære». Produksjonen av tekstiler ligger i hjertet av de store endringene som førte til økt velstand i det globale nord, samtidig som det førte til store sosiale forskjeller i verden og de miljøproblemer vi nå må løse. Klær og andre tekstiler står helt sentralt i de aller fleste kulturer, inkludert urfolks forståelse av seg selv, og er en viktig del av alt sosialt liv inkludert tradisjoner, ritualer og markering. Tekstile teknikker og uttrykksformer er like gammelt som Europa selv. Vi ønsker å åpne blikket litt. Målet med strategien er så til de grader smalt og sett med den masseproduserende industriens egne øyne der intet har varig verdi. Hvor er de mange små håndverkere som viderefører tusenårige tradisjoner? Hvor er det store mangfoldet av klær og klespraksiser som lever et stille og ofte svært vanskelig liv i skyggen av den globale storindustrien? Er det virkelig slik at EU tenker seg en fremtid for tekstiler der det beste de klarer å komme opp med er at den skal være «resirkulert»? Hvor er skjønnhet, varme, tradisjon og kulturelt mangfold? Hvor er det eneste virkelige alternative til den globale masseproduserende industrien: småskala lokal produksjon? EU har startet et viktig arbeid med “Intellectual property” for å styrke håndverk og industriprodukter blant annet gjennom GI-merking

(Geographical Indications). Denne typen merking og beskyttelse er lenge kjent fra mat. Hvorfor er den ikke trykket inn i tekstilstrategien?

Det er ofte lurt å bygge på det som finnes av eksisterende alternativer. Trolig kastes i dag 80% av EUs ull, og det finnes nesten ikke utnyttelse av pels og skinn fra jakt, fangst, husdyr og kjæledyr. Det er mulig å lage klær av alt fra fiskeskin til menneskehår, og en rekke planter som lin, hamp og nesle. EUs tekstilstrategi er helt taus om de mange utnyttede muligheter i den bio-baserte industrien og den hemningsløse sløsing med råvarer som finner sted. Dette er i hovedsak nettopp råvarer for småskala lokal produksjon av høykvalitetsvarer som ofte er basert på høyt utviklede håndverksteknikker. Dette er råvarer som er uaktuelle for den globale masseproduserende industrien på grunn av sin pris og små kvantiteter.

Hva hvis vi bytter klær med mat? Ville det være mulig med en strategi for «Europas fremtidige bærekraftige matproduksjon» uten at matkultur, selvforsyning, lokale tradisjoner og spesialiteter var nevnt? Strategien er på sitt beste et ensidig argument for forbedringer innen den delen av tekstilsektoren som er selve problemet. Alt annet forbigås som om det ikke finnes eller er relevant. Vi ser det samme i utvikling av virkemidlene. Det er de store masseproduserende selskapene som får makt til å definere både virkeligheten og løsningene. Det er noe paradoksalt i at strategien skriver at *fast fashion is out of fashion*, innen 2030, samtidig som strategien selv helt og holdent holder seg innenfor denne industriens premisser, begreper og tankemåter. Vi er engstelige for at alt som ikke nevnes, og ikke tenkes inn, vil være de som får størst problemer med å tilpasse seg de kravene som vil komme. Vi er redde for at barnet vil bli kastet ut med badevannet.

Norske interesser

Norge har – sammenlignet med mange land i Europa – bevart mer av vår tekstiltradisjon, inkludert blant våre urfolk. Vi har en godt sammenhengende verdikjede for ivaretagelse av ull, ikke bare fra den dominerende sauerasen, men i hele spekteret av ullproduserende dyr. Vi har spinnerier, veverier og strikkefabrikker som leverer kvalitetsvarer. Norge er verdenskjent for sine strikkemønstre, og norske strikkeplagg er en selvsagt del av garderoben og feiringen av vår nasjon. Bunaden er høyt elsket og bidrar til en bred folkelig forståelse for at klær kan ha verdi, kan gå i arv og kan være laget gjennom tidkrevende håndverksteknikker. Bunadsproduksjonen har bidratt til å opprettholde lokal råvareproduksjon og lokale systuer. Dette er viktige elementer i en mulig oppbygging av mer spesialsøm og reparasjon. Denne infrastrukturen er også viktig for funksjonshemmede og andre forbrukere som ikke finner klær på massemarkedet. Koronapandemien har lært oss at lokale industribedrifter er viktig for rask omstilling dersom import blir vanskelig. Den norske tekstilindustrien har fått lite offentlig oppmerksomhet, men den bidrar vesentlig til det norske samfunn både gjennom arbeidsplassene og gjennom å levere lokalt produsert garn og andre produkter som bidrar til å opprettholde en bredt folkelig forankret tekstilkultur med lange og dype tradisjoner.

Et annet viktig element ved norsk kleskultur er evnen og viljen til å kle seg for «all slags vær». Vi har gode klær for barn, og mange bedrifter som bidrar til stadig å utvikle konseptene «lag på lag» og ull innerst – som gjør det mulig å nå både poler og lokale topper i «hundremeterskogen». Norsk design på sitt beste bygger på vår kleskultur og mønstertradisjon, og bidrar dermed til gode klær som folk føler seg hjemme i og som gjør dagliglivet varmere og vakrere.

Norske interesser trues av EUs strategi både fordi den helt mangler forståelse for hva klær er og kan bli, og fordi det «globale masseproduserende industri»-perspektivet frembringer virkemidler som kan true små og sårbare, lokale og tidkrevende produksjonsformer og kulturuttrykk om de ikke utformes rett. Norske interesser vil tjene på å få frem en strategi der bedre utnyttelse av naturlige råvarer står sentralt – og i det minste nevnes.

Vi har tidligere levert et forslag til en nordisk tekstilstrategi der slike perspektiver er vektlagt for en plan¹, og vi har et nytt bidrag der vi viser hvordan lokal produksjon og folkelig forankret tekstilkultur kan være viktige i en omlegging av sektoren.²

Norge har et ansvar for å tilrettelegge for et redusert forbruk av de tekstilene som forurenses mest, og særlig når forurensingen foregår i andre land og påvirker menneskers helse og naturen rundt. Vi både produserer «fast fashion» og har et høyt forbruk av disse klærne.

Global overproduksjon

Det store problemet i sektoren er at det lages for mange klær i forhold til antall mennesker som kan bruke klærne. Dette problemet løses ikke med de foreslåtte virkemidlene³, men står derimot i veien for at initiativ som diskuteres vil være økonomisk og miljømessig lønnsomme.

Det er lite kunnskap om overproduksjon av tekstiler, men det synes på ulike måter langs verdikjeden. Blant annet i produksjon og handel om usolgte varer og returvarer som destrueres eller inngår i handelen med «brukte klær». Hos den enkelte forbruker vil overskuddet vise seg i form av voksende garderobes og gjennom at stadig mer av klærne aldri har eller vil bli brukt. Dette omfatter mellom 20 og 30% av klærne. Overproduksjonen viser seg også i avhendingen av klær både i form av voksende mengder, men også fordi det aller meste av innsamlede brukte klær (97%) eksporteres. Dette viser at vi i Norge importerer langt mer klær enn det vi kan bruke. I landene som er mottakere av brukte klær viser overproduksjonen seg som store fjellkjeder av uønskede, men ikke utslitte klær. Det er få, om noen, som har brukbare estimater på hvor stor overproduksjonen er.

EUs tekstilstrategi søker i hovedsak å møte denne overproduksjonen med å forlenge produktenes tekniske styrke (ofte kalt levetid), inkludert «økodesign» og «reparerbarhet». Vi vil minne om at klærne som utgjør disse bergene ikke først og fremst er utslitte, men uønsket. Å øke den tekniske levetiden på klær vil ikke automatisk redusere antallet som produseres eller kjøpes. Det vil derimot føre til at klærne varer (enda) lenger, enten det er i våre garderobes eller i strømmen av brukte klær.

Det strategien burde ha satt fokus på, er utnyttelsesgraden for klær. Et plagg som brukes lite i løpet av sin levetid vil ha dårlig utnyttelsesgrad og fører med seg store miljøbelastninger. Utnyttelsesgraden for klær har drastisk gått ned de siste 20 årene, og vil fortsette å falle med denne strategien. Å fromt be industrien om å produsere litt mindre og forbrukere om å kjøpe litt mindre er ikke nok. Ingen av virkemidlene (slik de så langt er beskrevet) går til kjernen av problemet. Hverken utleie, brukthandel, lenger levetid, reparasjon ol. fører til lavere miljøbelastninger. De kan det, dersom det fører til at færre klær kjøpes, og dersom dette igjen fører til at færre blir produsert. Dette er to hypoteser som ikke er diskutert eller dokumentert, men som ligger som en forutsetning for strategien. Klesindustrien har planlagt å øke sin produksjon ytterligere samtidig som klærne skal vare lenge, dermed vil utnyttelsesgraden for klær fortsette å stupe. Dersom klær kun brukes 1 eller 10 ganger bør de også lages for dette. Vi mener selvsagt at klær heller bør lages for å bli brukt 100 eller

¹ Klepp, I. G., Laitala, K., Schragger, M., Follér, A., Paulander, E., Tobiasson, T. S., . . . Kiørboe, N. (2015). *Mapping sustainable textile initiatives and a potential roadmap for a Nordic actionplan*.

² Klepp, I. G., & Tobiasson, T. (2022). *Local, Slow and Sustainable Fashion Fibres: Wool as a fabric for change*: Palgrave MacMillan.

³ Klepp, I. G., Laitala, K., Schragger, M., Follér, A., Paulander, E., Tobiasson, T. S., . . . Kiørboe, N. (2015). *Mapping sustainable textile initiatives and a potential roadmap for a Nordic actionplan*.

1000 ganger, men å planlegge for enda sterkere «engangsprodukter» er det aller dårligste alternativet. Det er derfor nødvendig å diskutere hvordan produksjonen kan skaleres ned, og for hvilke produkter økt styrke vil ha noen positiv effekt.

Strategien inneholder 6 hovedtiltak som vi her refererer og kommenterer

1. Krav til økodesign av tekstiler slik at de varer lenger, kan brukes om igjen (ombruk), repareres og materialgjenvinnes og ikke inneholder miljøgifter

Økodesign: Tekstiler er svært komplekse produkter sosialt, estetisk, funksjonelt og teknisk. Å sette slike krav kan dermed ha utilsiktede effekter. Dette ser vi tydelig i arbeidet med PEF (Product Environmental Footprint). Det kan høres lurt ut at produkter er sterkere, men uansett hvordan styrke måles eller hvor grensen for styrke settes vil den favorisere syntetiske tekstiler – som er mye sterkere enn naturmaterialer. Ser vi på hvor lenge forbrukere bruker ulike produkter kommer den motsatte tendensen frem. De «svake», altså naturfibrene, brukes lenger. Å sette krav om styrke favoriserer dermed de produktene som brukes kortest. Dette er et av mange eksempler på at «økodesign» slett ikke er et enkelt felt, og at gode intensjoner lett kan få katastrofale konsekvenser.

Varighet: I dokumentet brukes begrepet *long-lived*, men det at noe varer lenge vil ikke nødvendigvis si at det brukes mye. Og denne varigheten har både en teknisk og en sosial side. Sagt litt annerledes; om du lager en t-skjorte til «Holmenkollrennet 2022» så kan det godt hende at den kan «vare» noen hundre år, men likevel aldri brukes igjen etter løpet. I en økonomi med overproduksjon vil det at produktene varer lenger først og fremst bidra til større opphopninger av produkter, og at når de kastes har de stadig mer av sin potensielle brukstid i behold. Begrepet ignorerer dermed den sosiale siden av klesforbruk, og den subjektive oppfattelsen til forbrukerne av når et klesplagg har blitt «brukt opp». For at plagget skal ha mer brukstid igjen må det da nødvendigvis finnes en annen bruker til det, og dette er ikke selvsagt.

Ombruk: Ombruk foregår både i og utenfor det kommersielle klesmarkedet. I Norge har vi et svært lite marked for kjøp av brukte klær, men en godt innarbeidet tradisjon for arv. Det aller meste av innsamlede klær eksporteres for ombruk i andre land. Viktig i en norsk strategi vil være at mer brukes opp i Norge, og at den vanligste formen for ombruk (arv) ikke kun erstattes med kjøp og salg, men at ombruk erstatter kjøp av nye varer. Ombruk i seg selv reduserer ikke miljøbelastninger. Dersom det skal gjøre det må det erstatte kjøp av nye klær. Ombruk er derfor ikke et mål i seg selv, men en mulig måte å øke klærnes utnyttelsesgrad.

Reparasjon: De fleste reparasjoner i Norge foregår i hjemmet. Å styrke reparasjon kan gjøres gjennom bedre opplæring i skole, gjennom støtte til NGO'er som bidrar til voksenopplæring, og til bedrifter som utvikler gode systemer for samarbeid om reparasjon med sine kunder. Det er også mulig å støtte småskala produsenter som «systuer» direkte, både fordi de også driver med mye annet samfunnsnyttig arbeid slik som tilpassings- og endringssøm, og produksjon til personer som har ulike behov grunnet for eksempel funksjonshemninger og masseproduserte klær som ikke passer. Det er med andre ord nødvendig å løfte denne diskusjonen ut av «momsreduksjon», og over på virkemidler som både vil virke bedre og være enklere å få gjennomslag for.

Reparasjon ligger også inne i tenkningen rundt «økodesign», altså at alle produkter skal bli «reparerbare». Klær er i all hovedsak reparerbare. Når de ikke blir reparert er det fordi de er så billige at dette ikke «lønner seg». Det er med andre ord de billige klærne som ikke er «reparerbare», men denne sammenhengen diskuteres ikke. Det er liten grunn til å tro at EU ønsker å forby billige klær og det siktes her igjen til klærnes tekniske reparerbarhet. Hvilke klær er så det? Vi ser to grupper klær som peker seg ut, og som vi kort vil kommentere:

«Intelligente tekstiler», eller det som ofte omtales slik, altså tekstiler med elektronikk. Det er helt uproblematisk å få dette bort fra markedet, og vi trenger ikke blinkende joggesko eller nisseluer (med batterier som ikke kan skiftes), men dette utgjør ikke noen stor del av markedet.

Det gjør derimot elastan. I undertøy, treningstøy, jeans, t-skjorter osv. blandes det inn en liten prosent elastan (elastisk plast) for å gjør dem tøyelige. Dette sikrer «hold» i klærne. Problemet er at elastan har kortere levetid enn de materialene det brukes i, og er den blandet inn eller integrert på andre måter vil det ikke kunne skiftes ut. Vil stretch i jeans, treningstøy og undertøy bli forbudt? Og strikk som settes i løpegang og dermed ikke er utskiftbar? Når elastanen i stoffet har mistet elastisiteten kan klærne ikke lenger repareres, men de kan bli mer varige. Vil det bli satt en grense for hvor lenge elastan skal kunne holde? Klær kan i prinsippet vare i hundrevis av år. Jo flere klær vi har jo eldre blir de. Hvor mange år skal vi kreve at klærne varer? Vil elastan og integrert stretch være OK i noen produkter (for eksempel støttestrømper og BH'er) og ikke i andre?

Vi skriver dette for å minne om at å kreve at klær skal være «reparerbare» vil gå på bekostning av noe annet. Mange forbrukere setter pris på undertøy som er usynlig, treningstøy med hold eller støttestrømper osv. Ut fra diskusjonene i arbeidet med PEF ser det ut til at den globale storindustriens løsning er en svært symbolsk fortolkning av «reparerbarhet», f.eks. i form av en ekstra knapp i skjorten, noe som ofte allerede finnes. Det er ikke undersøkt om det faktisk vil føre til mer reparasjon, eller kun økte miljøbelastninger.

Materialgjenvinning: Tekstil til tekstil-resirkulering gjøres i svært begrenset grad i dag. Det finnes ikke storskala resirkulering av tekstiler (men noe industriell downcycling). Materialgjenvinning av stoffene som stoff (f.eks. i form av filleryer) forgår i småskala og lar seg vanskelig oppskalere.

Resirkulering av ull har lange tradisjoner i Norge, og kalles som regel sjoddi. Fortsatt selges garn i Norge med påskriften «ren ny ull» som en garanti mot innblanding av resirkulert ull. Hvorfor det? Jo, fordi resirkulering av ull og andre naturfiber gir svakere og dårligere garn. For syntetiske tekstiler og kunstige tekstiler er dette annerledes. De kan – men må ikke – bli svakere, avhengig av hvilken prosess som benyttes. I tilfellene der tekstilene blir svakere etter resirkulering har det vist seg å bety mer utslipp av mikroplast siden fibrene er mindre.

Under andre verdenskrig fikk husflidsgarn unntak for iblanding av resirkulert ull for å redde våre tekstiltradisjoner. Vi mener her at norske tradisjoner igjen er truet. Svakere og dårligere garn, eller garn innblandet syntetiske fiber (fordi disse kan resirkuleres uten å bli dårligere) vil være ødeleggende på noe av det fineste vi har: varige vakre klær i strikkeplagg og bunader, billedvev og samisk grenevev.

Å kreve iblanding av resirkulert materiale vil (heldigvis) ta tid så lenge som EUs tekstilstrategi gjør det såpass tydelig at det her er snakk om fiber til fiber, og ikke fiber fra andre verdikjeder. Samtidig tilsier både avfallspyramiden og det som finnes av forskning at det er svært lite «miljøgevinster» å hente på resirkulering. Det er også en fare for at dette vil føre til enda mer fossile materialer i klær, fordi det er de syntetiske fibrene som klesprodusentene hittil har tjent på å hente fra andre verdikjeder som kalles «resirkulert»

Miljøgifter: Dette er viktig. Det vil være en god start å revidere «forskrift om fibermerking» til å inkludere alle kjemikalier på «kandidatlisten», og samtidig ta stilling til om plast er en miljøgift. Det er svakheter i strategien fordi den ikke diskuterer om det er riktig at tekstiler ikke tas med i relevante reguleringer av miljøgifter (f.eks. GMO, eksport av farlig avfall m.m.)

2. Stoppe/forby at usolgte/returnerte tekstiler kastes og destrueres. Kommisjonen vurderer å forby destruering av usolgte og returnerte tekstiler.

Å destruere ubrukte varer er åpenbart en uting. Men dersom ingen ønsker å bruke disse produktene, eller de er farlige, bør de ikke da destrueres? Vi mener at kilden til dette problemet er overproduksjon, og bør derfor stoppes gjennom å senke produksjonen. Når klær først er produsert og usalgbare bør det heller gjøres svært dyrt å destruere det. Vi har laget et forslag der dette ligger inne i en variant av EPR som vi har kalt målrettet produsentansvar, som også er et alternativ til forbud⁴. Det er i dag stor usikkerhet rundt hvor stor grad destruksjon av usolgte varer faktisk skjer på, og det vil derfor kreve mer åpenhet hvis dette skal kunne reguleres på noen måte.

3. Begrense utslipp av mikroplast. Kommisjonen kommer med et eget initiativ for å redusere utslippet av mikroplast i miljøet i 2022, som inkluderer utslipp fra syntetiske tekstiler.

Tekstiler mister fiber i bruk og vask, og de blir oppløst til mikrofiber om de mistes i naturen eller havner på deponi. I arbeidet med plast og mikroplastforurensing bør begge disse to problemene adresseres. All produksjon, transport, handel, bruk og resirkulering av plast (inkludert tekstiler) medfører spredning av mikroplast og fare for at plast havner på avveie. Vi mener derfor at mer bør gjøres for å begrense bruken av plast i tekstilform, og at innsatsen ikke så ensidig skal konsentreres om den forurensingen som spredning av mikroplast direkte fra tekstilene representerer. Det er store ubrukte muligheter å se på alternativer til tekstiler og annen plast i skogbruk, jordbruk, fiske, og i klær og andre tekstiler. Så langt synes strategien til EU å være smal, og egnet for å «vente på mer kunnskap» mer enn å agere på det vi vet: veksten i bruk av fossile materialer i klær bør stoppes og snus raskt.

Det brukes svært mye fossile materialer i form av kjemikalier for farging og etterbehandling. Dette er den delen av den tekstile verdikjeden som forurenser mest. Farging og etterbehandling kan sies å vedrøre kjemikaliebruk, men også her er det mye bruk av plast (og andre materialer av fossile råvarer som ikke er fornybare eller nedbrytbare i naturen).

4. Krav til informasjon og digitale produktpass. For å bedre tilgangen på produktinformasjon foreslår EU-kommisjonen å innføre informasjonskrav om tekstilers bærekraft og bruk av digitale produktpass slik at forbrukere lettere kan ta bærekraftige valg.

Vi er helt enig i at produktinformasjonen må bli bedre. Men samtidig er det også slik at de systemene som finnes i dag er utdaterte og fungerer dårlig. Vi trenger derfor å finne ut hvordan de igjen kan bli relevante, oppdaterte og kontrolleres bedre.

Vi mener videre at den informasjonen forbrukere trenger først og fremst er klærnes bruksegenskaper. Kravene til (og oppfølging av) merkesystemer for størrelser og passform er helt sentralt, siden det er en av de viktigste grunnene til at klær ikke brukes. Enkel og pålitelig informasjon om klærnes forventede levealder, antall forventede gangers bruk, grad av nipping, falming osv. vil gjøre det enklere å velge rett. Det samme gjelder informasjon om vindtetthet, vanntetthet osv. på måter som muliggjør enkel sammenligning mellom produkter. Men fremfor alt bør forbrukere få vite hvem som har produsert produktet og når. Dette vil styrke reklamasjonsrettigheter og være vesentlig for å utvikle et godt produsentansvar. Åpenhet om hvor og av hvem produkter er produsert (hele verdikjeden) vil være viktig i arbeidet med å forbedre arbeidsforhold og dyrevelferd.

⁴ <https://forskersonen.no/forbruk-klima-kronikk/la-forurenserne-betale-sa-det-svir/2015383>

Produktpasset kunne også brukes til å inkludere informasjon om innhold på klærne utover fibermerking. En slik merking av kjemikaliene kunne også inkludere ytterlige varselsmerking på stoffer som er på REACHs kandidatliste, og i tillegg til miljøinformasjon, også være nyttig for allergikere.

Å informere om «bærekraft» i betydningen miljøbelastninger i produksjon er vi mer skeptiske til, se punkt 5.

5. Skjerper regelverket mot grønnvasking. Kommisjonen vil legge fram to initiativer som skal bekjempe grønnvasking og sikre pålitelig og sammenlignbar informasjon til forbrukerne om miljøfotavtrykk til produkter.

Grønnvasking: Det er et paradoks at det ene av disse to initiativer (Substantiating Green Claims) som strategien henviser til, vil benytte seg av PEF som metode - som trolig er det største grønnvaskingsprosjekt som noen gang har vært planlagt. I dag foregår det en massiv grønnvasking av syntetiske tekstiler (plast) i PEF, og det er en fare for naturfiber, småskala produksjon, håndverk og forbrukeres interesser. Selve bærebjelken i dagens miljømerkeordninger (Svanen og EU-blomsten) og i Forbrukertilsynets forståelse av grønnvasking er at dette skal bygge på dokumentert informasjon om produktet selv, og ikke mer eller mindre pålitelige globale snitt-tall slik PEF åpner for. PEF truer dermed norske interesser, og det haster med å kreve at dette virkemidlet stoppes om det ikke er mulig å utvikle det bedre. Det er også et paradoks at det er den globale masseproduserende industrien som har flertall (og dermed veto) i utvikling av hva som skal brukes til å bekjempe «grønnvasking», en industri som allerede har vist seg som mestere i denne typen aktiviteter.

Miljøfotavtrykk til produkter. I selve tanken om at det som trengs er å merke produktene slik at forbrukere skal velge de med minst miljøbelastning, ligger det en serie med antagelser som ikke diskuteres og som vi mener ikke stemmer. Disse er at:

- det er stor forskjell mellom miljøbelastningen mellom produkter
- det finnes kunnskap om produkters miljøbelastning som er vitenskapelig dokumentert og en enighet om hvordan den skal beregnes og vektas

Det første er viktig fordi en merkeordning av «grønne» produkter i seg selv kan øke forbruket. Dette vil skje fordi det blir (enda) lettere å forsvare et høyt forbruk fordi produktene er «grønne». Videre vil det skje fordi det legges til en parameter i forbrukeres valg. Allerede i dag har svært mange forbrukere vanskeligheter med å finne klær de liker og som passer. De produktene som belaster minst, er de som brukes mye og lenge, og som dermed (potensielt) erstatter innkjøp av flere nye produkter. Dersom EU finner ut at polyester i sengetøy «belaster miljøet mindre» enn bomull (slik PEF i dag legger opp til) er det stor sannsynlighet for at mange kjøper dette, men finner ut at de ikke liker å sove i det, og kaster det for så å kjøpe et nytt.

Det er et grunnleggende premiss for initiativet at det finnes kunnskap om produktenes miljøbelastning som det er enighet om, og som kanskje til og med er vitenskapelig dokumentert. Dette stemmer ikke⁵. Vi har ikke sammenlignbare LCA-studier, og vi har knapt nok LCA-studier som inkluderer bruksfasen til klær (med et par unntak). Det store spørsmålet om hvordan naturlige fibre skal måles opp imot syntetiske materialer er ikke løst, og det finnes ikke målemetoder eller annet som inkluderer plast/mikroplast, for å nevne noen av problemene. Det som finnes av rangeringer er laget av den globale masseproduserende tekstilindustrien selv, og kan betraktes som et avansert

⁵ https://eco-age.com/wp-content/uploads/2022/03/Great-Green-Washing-Machine-Report-Part-2_FINAL.pdf

grønnvaskingssystem. Et hovedanliggende for disse ordningene er å tredjeparts sertifisere om det industrien selv tjener mest på fremstår som «grønt». Dette er også blitt en industri i seg selv. Det er påfallende at strategien ikke stiller spørsmålet om kunnskapen finnes, ei heller om hvem, når og hvordan skal den utvikles. Det er ikke i forbrukeres interesse å bli fortalt at enkelte produkter er «grønne», for så å høre det motsatte året etter. Å utvikle et system for senere å rette opp svakheter og feil er dermed en svært uheldig vei å gå.

6. Produsentansvar. Kommisjonen varsler at de vil introdusere krav om utvidet produsentansvar for tekstiler i sitt forslag til endret rammedirektiv om avfall som kommer i 2023. Produsentansvaret skal blant annet bidra til å finansiere systemer for separat innsamling og behandling av tekstilavfall fra 2025.

I prosjektet Wasted Textiles har vi utviklet et forslag til hvordan produsentansvar kan bli noe mer enn å kun samle inn penger, og kalt det *målrettet produsentansvar*⁶. Vi mener dette forslaget kan innføres i Norge uavhengig av EU. Prosjektet bruker faktisk brukstid og faktiske kostnader for å holde tekstilene i sirkulasjon som utgangspunkt for en differensiering av den avgiften produsenter må betale. Dette vil gjøre det mulig å sidestille direkte import fra utenlandske nettselskaper (den delen av tekstilomsetningen som vokser raskest) med salg i norske butikker. Videre vil den skille mellom produkter som ikke brukes, eller som brukes svært kort, og klær og tekstiler som allerede har langt liv og dermed i liten grad belaster miljøet og de fremtidige innsamlings-, gjenbruks- og resirkuleringsløsningene.

⁶ <https://forskersonen.no/forbruk-klima-kronikk/la-forurenserne-betale-sa-det-svir/2015383>